Pest, febr. 18. 1866.

K 513/1181.

Kedves barátom,

Régen akartam már írni neked, illetőleg válaszolni utolsó leveledre, – de soha sem nyertem hozzá fogni, vagy, ha belékezdtem is, félbe kellett hagynom. Valami körülményesb leírását szerettem volna adni a történteknek – de végre is átláttam, hogy az nem lehet. Nőm talán írt meg némely részletet: egyelőre maradjon abban. Nekem 1853-ki bajaim majdnem hogy kiújultak e tépelődésekben: azt hivém, tönkre jutok. Azóta javultam – de a fátyolt ne érintsük.

Egészségi állapotod hanyatlását mindazon fájdalmas részvéttel fogadtuk, a mennyire képesek voltunk. De ne csüggedj el, édes barátom. Míg van élet, van remény. Szenvedéseid nagyok, türelem veszthetők lehetnek: de én még is azt mondom, hogy aranyeres bajaid egy-egy phasisa az, mely más más alakban gyötör; talán egy újabb fordulat könnyebben türhetővé teszi, mikor nem is várnád. Azért igyekezzél fentartani lelki erődet. „Doctor, medica te ipsum!" mondhatod erre: de valóban olyanformát is kellett a minap véghez vinnem. Midőn 53-beli rettegéseim mosz nem rég elő kezdettek jőni: egy erős elhatározással kitéptem magamból a gondolkozást bíró nyos tárgyról, s bele ültem a gépies foglalkozásba, nyakig: s ime! jobban lettem. Kövesd példámat, nem vallod kárát.

De mit csinálj te Hanván, kérdeted. Akármit, ha gyalugszéket vagy kerekes rokkát is. Zúrj, farragj, kertészkedjél. Légy minden, mindenben a ház körül. Hisz ott mennyi foglalkozást lel az ember. Csak azt ne tedd, hogy beülj a szobába tépelődni. – Nem teszed én úgy, mint kik azt mondják, hogy csak képzelődöl: sőt elhiszem hogy

állapotod igen komoly. Talán nem is lesz <u>úgy</u>, soha töb-
bé, mint volt. De nekem, nekem már 13 esztendő óta
nincs úgy, mint az előtt volt: mégis itt vagyok. És
javulásom attól fogva datálódik, mióta beláttam, hogy
ez <u>így</u> marad ugyan, de azért még ez is <u>valami</u>, és
kínlódnom kell vele, a mint lehet. Míg hajdani erőmet
siratgatva, a meglevőt használni nem tartottam ér-
demesnek: addig voltam igen roszul.

A mit egy pár sorban, amúgy odavetőleg érin-
tettél, úgy tetszik, megértettem. Nem adja meg azt
egyhamar az isten! Egyébiránt te meg vagy győződ-
ve, hogy ha <u>mi</u> éltünk, minden lehetséges el lesz kö-
vetve. De verd ki elmédből az ily tépelődést. A-
mely naptól kezdve többet foglalkozol <u>külső</u> tárgyak-
kal, mint tenmagaddal: attól fogva kezdődik ja-
vulásod. Probatum est!

Látod, én, ha elvonatkozom is vesztességem súlyosb
oldaláról, attól a mi belső, lelket rázó; és csupán
külső számításaim, ábrándom tönkremenetét keresem
is: minő fordulat esett rajtam! Évek óta ábrándo-
zom a gondolattal, hogy visszamehessek Szalontára.
Ennek teljesülte lehetségét, egyszersmind valósítására
újabb ösztönt nyertem 1863 nyarán, midőn a kapcso-
lat e helylyel még szorosbra fűződött. Attól fogva
egy „fösvény” sovárgó tekintetével számláltam minden
fillért, melyet becsülettel megtakaríthatok: hogy e czé-
lomat, ha bár évek folytáni kitartás, nélkülözés által,
valósíthassam. Háztartásom meg lőn szorítva, bár jö-
vedelmem szaporodott: itt Pesten, a mulatság és látvány
fészkében, minden ily költség <u>teljesen</u> kerülve. Össze-
szedtem némely apró tőkéimet, aranyaimat, eladtam
szalontai telkemet, s ime úgy találtam, hogy egy akkora
darab birtokot megvehetek, mely elégséges arra, hogy
Szalontán „mint magam szegénye” megélhessek nőmmel e-
gyütt. Még csak, az eladott helyébe, egy kis ház
szerzése volt hátra: terveztem, ábrándoztam, épít-
tettem erősen. S most!....

Tegnap indítottam el az első <u>épület követ</u>
— Gerendaytól! Egy <u>pyramidal</u> gránit darabot, mely

egyszersmind évek óta sovárgó ábrándjaim <u>zárkövét</u> ké-
pezi! A hová eddig legörömestebb pillantott lelki sze-
mem, a hol megnyugvását találta: most, azon vidék
felé, e kő zárja el a kilátást! –

De nem örökre. A mit reá metszettem: azt a meg-
győződést épen a haldokló ágyánál merítém. Nem tudom
megitélni, a vers ér-e valamit: de híven adja az utol-
só, a legutolsó óra benyomását. Így van:

Midőn a romlott anyagon
Diadalmas lelked megállt;
S megnézve bátran a halált,
Hittel, reménynyel gazdagon
Indult nem-földi útakon:
Egy lőn közös, szent vigaszunk:
A LÉLEK ÉL: találkozunk!

Köszönöm én ezt az <u>én kedves angyalomnak</u>; kö-
szönöm, hogy midőn lelkünk letört, ő felemelte. Ál-
dassék az óra, mely elhunyt kedvesem elköltöző szel-
lemét oly magasztos világításban tünteté elém! Ez az
egy vigasztalás kitörölhetetlen.

De bevégzem soraimat. Írj, édes Mihályom,
gyakrabban. Szíves baráti csókomat add által
egyetlenednek. Szeressetek bennünket, édesim.

igaz barátod
Arany János

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA